

Een nieuw liedboek

**Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied
juli 2006**

Inhoud

Deel A: Voorstellen voor een nieuw liedboek

A-1	De noodzaak van een nieuw liedboek	blz 3
A-2	Stappenplan met tijdpad	blz 7
A-3	Financiën	blz 8

Deel B: Informatie

B-1	Een zingende kerk	blz 9
B-2	Ontwikkelingen na 1973	blz 11
B-3	Het kerklied in een pluriforme kerk	blz 12
B-4	Contacten met andere kerken	blz 13
B-5	Ontwikkelingen in het buitenland	blz 14

*Dit is een beknopte versie van de nota.
Ten opzichte van de volledige nota zijn de bijlagen niet opgenomen.*

DEEL A: VOORSTELLEN VOOR EEN NIEUW LIEDBOEK

A-1. De noodzaak van een nieuw liedboek

I. Er moet een nieuw liedboek komen. Waarom?

De verschijning van het *Liedboek voor de kerken* in 1973 was een mijlpaal in de ontwikkeling van het kerklied in Nederland. Het boek vond een goede ingang in de kerken en daarbuiten. Inmiddels is meer dan dertig jaar oud. Sinds de uitgave van het *Liedboek* zijn veel nieuwe liederen verschenen in officiële en niet-officiële kerkelijke bundels en in andere uitgaven. Al geruime tijd wordt er niet meer uitsluitend uit het *Liedboek* gezongen.

De ontwikkelingen geven niet alleen een vernieuwing, maar ook een verbreding van het repertoire te zien. Door de pluriformiteit van de kerk hebben ook andere liedstijlen hun intrede gedaan. Naast het meer traditionele lied is er behoefte aan andersoortige liederen. Hierbij valt niet alleen te denken aan liederen die ontstaan zijn in bepaalde religieuze bewegingen, maar ook aan wat de werelddoecumene heeft gebracht. Bevat het *Liedboek* nagenoeg uitsluitend Europese liederen, nu worden ook vaak liederen uit andere werelddelen in de eredienst gezongen.

Naast de vernieuwing en verbreding van het liedrepertoire is er nog een derde aspect dat een nieuw liedboek noodzakelijk maakt. In de afgelopen dertig jaar heeft de liturgie in de kerken zich ontwikkeld en is er behoefte ontstaan aan zogenaamde *liturgica*: vaste gezangen, acclamaties, etcetera.

Ooit werd gevreesd dat door de ontwikkeling van de digitale techniek boeken eens overbodig zouden zijn. Deze vrees bleek tot nu toe ongegrond. Nimmer werden er zoveel boeken uitgegeven en gelezen als in onze tijd. Gedrukte en digitale uitgaven blijken naast elkaar te kunnen bestaan (vergelijk de uitgave van kranten in de laatste jaren).

Digitale technieken (denk aan computers, kopieerapparaten en beamers) bieden mogelijkheden om liederen te zingen die niet in een officieel liedboek staan.

Toch zijn wij er van overtuigd dat een nieuw liedboek noodzakelijk is. Het kan verbindend werken en alleen al als boek de eenheid bevorderen in de kerk van Jezus Christus in een tijd van groeiende fragmentarisering van kerk en samenleving. De kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland verbindt de uitgave van een liedboek aan de eenheid in de kerk: 'De generale synode bevordert de eenheid in de kerk door (...) het aanbieden van een of meer psalm- en gezangboeken' (Ordinantie 5-9-1).

Het verzamelen van een gezamenlijke liederenschat en het bijeen brengen daarvan in een nieuw liedboek bevordert de eenheid van de kerk. Liederenschat gaan over grenzen van de kerkelijke tradities en denominaties heen. De arbeid aan een nieuw liedboek versterkt de zoektocht naar meer samenhang en een kerkelijk liedboek versterkt die samenhang; ook als verschillende groepen binnen de kerk heel verschillende voorkeuren zullen hebben voor liederen van dit boek is en blijft het toch één gezamenlijk boek waaruit gezongen wordt. Een kerk die zingt voegt zich tezamen tot een gemeenschappelijke klank, waarin ieder met de eigen stem en toon onmisbaar is. Eén gezamenlijk liedboek geeft uitdrukking aan eenheid in verscheidenheid.

II. De Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK) vraagt aan de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland, de Broederschapsraad van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Commissie tot de zaken van de Remonstrantse Broederschap en het landelijk bestuur van de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB deze opdracht aan haar toe te vertrouwen. Waarom juist aan haar?

De ISK is door de bovengenoemde kerken opgericht en heeft tot opdracht en doel de kennis, de ontwikkeling en het gebruik van het kerklied in de Nederlandse taal te bevorderen. In de loop van de jaren heeft zij veel kennis verzameld en ook een goed netwerk ontwikkeld, zowel in Nederland als ook internationaal. Dat kan bij de samenstelling van een nieuw liedboek zeer van pas komen. De ISK heeft ook het *Liedboek voor de kerken* uitgegeven. De financiële opbrengsten hiervan vormen een basis ter financiering van het redactieproces van een nieuw liedboek.

De vier bovengenoemde kerken zijn in het bestuur van de ISK vertegenwoordigd. De ISK zal steeds haar werk in verbondenheid met en in opdracht van deze kerken doen.

III. De ISK heeft een visie op een nieuw liedboek ontwikkeld. Wat is deze visie?

De eredienst is weliswaar het eerste, maar zeker niet het enige verband waarin een toekomstig liedboek zal functioneren. Als mogelijke 'leefkringen' van een toekomstig liedboek vallen te noemen:

- eredienst op zon- en feestdagen;
- overige gemeentevieringen en vieringen in kleinere kring, in het bijzonder de getijden;
- pastoraat;
- meditatie.

Het gebruik van een liedboek in deze verschillende 'leefkringen' vraagt om diversiteit in vormen: naast de strofische vorm (het coupletlied) ook open vormen, zoals beurtzangen en canons. Voor gebruik in het pastoraat en voor persoonlijke meditatie is opname van een aantal teksten zonder muziek (bijbelteksten, gebeden en meditatieve teksten) wenselijk. De 'leefkringen' worden in de opzet van het boek met elkaar verweven; immers, een lied kan in uiteenlopende situaties worden gebruikt.

Het wordt dus een boek om uit te zingen, mee te bidden en te mediteren, een 'Gesang- und Gebetbuch'. Voor dit karakter van het boek zijn in Duitsland en in Zwitserland verschenen gezangboeken (1993 en 1998) goede voorbeelden.

Uit veel bestaande bundels zullen liederen worden geselecteerd. De bedoeling is dat zeer diverse gemeenten van de vier genoemde kerken zich thuis zullen voelen bij de keuze van liederen. Het nieuwe liedboek zal op die manier een beeld moeten zijn van een pluriforme kerk. Deze keuze is ook medebepalend voor de procedure van samenstelling (zie punt IV). Het nieuwe liedboek zal bevatten:

1. Een *afdeling met psalmen*, waarin de Psalmberijming van 1967 wordt opgenomen. Dit psalter behoort onmiskenbaar tot het culturele en liturgische erfgoed van de Nederlandse protestantse kerken. Ook als een aantal van deze psalmen in geen enkele gemeente gezongen zou worden, willen wij dit gehele psalter als bijbels liedboek in ere houden en integraal opnemen. Naast deze berijmde psalmen zal ook een groot aantal onberijmde en nieuw berijmde psalmen opgenomen worden, zoals bijvoorbeeld psalmen uit 'Gezangen voor Liturgie' en uit de uitgave 'Voor de Kinderen van Korach'. De keuze van deze psalmen zal sterk bepaald worden door hun bruikbaarheid in de kerken.
2. Een *keuze uit de gezangen uit het Liedboek*. Enerzijds de 'klassiekers' van het 'nieuwe Nederlandse kerklied', die in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw zijn ontstaan; anderzijds een keuze uit de oude liederen, die een sprekend voorbeeld zijn voor hen die ons door de eeuwen heen zingend zijn voorgegaan.
3. Een *keuze uit liedboeken van andere kerken en uit verschillende tradities en bewegingen in de kerken in Nederland*. Hierbij is te denken aan bundels zoals

‘Gezangen voor Liturgie’, ‘Evangelische Liedbundel’, ‘Oud-Katholiek Gezangboek’, ‘Zingend Geloven’, ‘Tussentijds’, ‘Verzameld Liedboek’ (Huub Oosterhuis), ‘Eva’s lied’, ‘Zingende Gezegend’ (André Troost) en uitgaven van de basisbeweging.

4. Een keuze uit eventueel opnieuw te vertalen liederen uit het buitenland. Hierbij valt te denken aan liederen uit recent verschenen gezangboeken uit het buitenland, maar ook aan liederen uit Taizé en Iona en aan liederen die in internationaal-oecumenisch verband belangrijk zijn geworden, zoals op de assemblee van de WCC in Brazilië. Zingenderwijze ontstaan verbanden ook over de grenzen van nationaliteiten heen en wordt de gemeente van Jezus Christus tot één wereldwijde gemeenschap.
5. *Kinder-, jeugd- en tienerliederen.* Het ontbreken van deze liederen in het *Liedboek* wordt allang als gemis ervaren. Er zal een eigen repertoire van dergelijke liederen worden opgenomen. Deze liederen moeten een zodanig niveau hebben dat zij door de hele gemeenschap kunnen worden meegezongen zonder dat iemand zich tekort gedaan voelt. Deze liederen zullen daarom ook niet in een aparte rubriek, maar in de verschillende rubrieken van een nieuw liedboek worden opgenomen.
6. *Liturgica:* de liturgische praktijk van onze tijd vraagt om te zingen varianten voor vaste elementen uit de orde van dienst (gezongen drempelgebeden, acclamaties, tafelgebeden, etcetera).
7. *Verder materiaal dat een wezenlijke bijdrage kan leveren aan de gemeentezang.* Hierbij valt mede te denken aan canons en zangspreuken (bijvoorbeeld als refrein bij een gesproken tekst). Het zijn zangvormen die de eredienst en andere bijeenkomsten kunnen verlevendigen.
8. *Gebeden en teksten voor meditatie, niet op muziek gezet.* Het nieuwe liedboek is mede bedoeld als persoonlijk meditatieboek voor de stille kamer thuis. Meditatieve teksten kunnen, naast liederen, ook een belangrijke functie vervullen in het pastoraat. Een dergelijk gebruik van een liedboek sluit aan bij de gereformeerde traditie waarin het kerkboek altijd ook teksten met een liturgische, catechetische of pastorale functie bevatte. In een nieuw liedboek zullen daarom ook meditatieve teksten worden opgenomen in verband met de toegenomen behoefte daaraan voor het persoonlijke geloofsleven. Het feit dat in dienstboeken vaak ook teksten en gebeden voor persoonlijke meditatie zijn opgenomen maakt deze keuze niet overbodig, integendeel. Waar men in kerken een dienstboek kent, zullen een nieuw liedboek en het dienstboek op elkaar aansluiten.

IV. Welke plannen heeft de ISK voor de procedure van samenstelling van een nieuw liedboek?

1. Er zal een *coördinator* worden aangesteld door de ISK. De coördinator heeft de dagelijkse leiding van het redactieproces en treedt initiërend op met betrekking tot de beproeving van een nieuw liedboek of delen ervan. De ISK denkt aan een parttime-functie voor een periode van vijf jaar.
2. Er zal een *redactie* worden gevormd die wordt bijgestaan door een aantal *werkgroepen met een deelopdracht*. De ISK oriënteert zich hierbij op het model dat bij de samenstelling van de tweedelige uitgave ‘Dienstboek – een proeve’ van de Protestantse Kerk in Nederland zinvol is gebleken. De leden van de werkgroepen bestaan uit deskundigen op diverse terreinen (theologie, hymnologie, liturgiek, kerkmuziek) die een aantoonbare affiniteit hebben met de vragen betreffende een nieuw liedboek. De coördinator is lid van alle werkgroepen. In de werkgroepen zijn

diverse kerkelijke stromingen vertegenwoordigd. Wat de deelopdrachten betreft wordt gedacht aan de hierboven in III beschreven werkterreinen.

De voorzitters van de werkgroepen vormen een redactie, waaraan een voorzitter, een secretaris en de coördinator worden toegevoegd. Deze redactie laat zich bijstaan door adviseurs op het gebied van tekstredactie, muziekredactie en –notatie, auteursrechten en zettingen.

3. Het is niet eenvoudig op voorhand gedetailleerde *uitgangspunten voor de selectie van* liederen te formuleren. Niettemin zal duidelijk zijn dat aan liederen – willen ze voor opname in de bundel in aanmerking komen – minimale eisen gesteld mogen worden wat betreft tekst, muziek, liturgische functionaliteit en theologie. Voor de tekst valt bijvoorbeeld te denken aan eenvoud, beeldend vermogen, evocatief of belijdend karakter; voor de muziek aan zingbaarheid en memorabiliteit. Ook de verhouding tussen woord en toon behoeft aandacht: waar gemeentezang primair volkszang is, moet de melodie de liedtekst dragen.
De beoogde gekwalificeerde en breed samengestelde redactiecommissie zal gaandeweg het redactieproces de selectiecriteria nader ontwikkelen, preciseren en toepassen.
4. Er zal een aantal *supervisoren* worden benoemd, naar analogie van de in de voorbereiding van de ‘Nieuwe Bijbelvertaling’ gevolgde werkwijze. De supervisoren vertegenwoordigen kerken, geloofsgemeenschappen, stromingen, kerkelijke organisaties, etcetera, uit welke zij desgewenst klankbordgroepen kunnen vormen. De supervisoren hebben uitsluitend een adviserende functie.
De nieuwe bundel is voor tenminste vier kerken bestemd, waarbij verondersteld is dat de nu in de ISK vertegenwoordigde kerken hun samenwerking in de toekomst voortzetten. Ook vertegenwoordigers van andere kerken die belangstelling hebben voor het proces, maar (nog) niet het toekomstige liedboek zullen gaan gebruiken, kunnen als supervisor optreden. Daarbij valt in het bijzonder te denken aan kerken met een belangrijke kerkmuzikale traditie, zoals de Rooms-Katholieke Kerk en de Oud-Katholieke Kerk.
5. *Beproeving van het liedmateriaal en uitwisseling met toekomstige gebruikers.* Elke deelnemende kerk heeft haar eigen beproevingstraject. Zo schrijft de Kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland voor dat ‘een nieuw aan te bieden psalm- en gezangboek (...) eerst gedurende enige tijd wordt vrijgegeven ter beproeving door de gemeenten’ en dat ‘de aanbidding van de nieuwe uitgave pas geschiedt na de klassicale vergaderingen te hebben gehoord en na advies van de organen van de kerk die op het betreffende terrein werkzaam zijn’. (Ordinantie 5-9-3)
Voor deze advies- en consultatieronde zal tijdig een model moeten worden gemaakt, zodat duidelijk is op welke vragen men antwoord kan of moet geven.
Ook t.a.v. dit aspect zijn er ervaringen in het buitenland. Zo is in Zwitserland en Duitsland het huidige gezangboek voorafgegaan door een ‘Vorentwurf’, verschenen als goedkope uitgave. In Zwitserland heeft men, om dubbel werk te vermijden, aan kerkelijke gremia, organisaties, predikanten en kerkmusici gerichte vragen gesteld. Naast deze ‘formele’ kerkelijke weg zijn ook andere vormen van uitwisseling met toekomstige gebruikers mogelijk en wenselijk. Daarbij kan gedacht worden aan informatiebulletins, deelkaternen als proeve, landelijke of regionale zangdagen en wellicht ook CD’s.
Er zal niet alleen begeleidend materiaal moeten zijn, maar ook begeleidingsmateriaal. De ervaring leert dat in de meeste gemeenten de introductie van nieuwe liederen pas mogelijk is als er instrumentale en/of vocale zettingen beschikbaar zijn.
Ook de mogelijkheden van internet en e-mail kunnen hiertoe worden benut. De infrastructuur van de website van de ISK (www.kerklied.net) biedt met het oog daarop voldoende mogelijkheden.

A-2. Stappenplan met tijdpad

Het tijdpad voor de redactionele werkzaamheden staat in relatie tot de financiële middelen die hiervoor beschikbaar zijn (zie A-3).

Op basis van een financiële garantie voor vijf jaar, stelt de ISK het volgende tijdpad voor:

Najaar 2006:

besluitvorming in synodes en kerkbesturen van de deelnemende kerken om aan te vangen met de samenstelling van een nieuw liedboek

Voorjaar 2007:

benoeming van een coördinator en werving, selectie en benoeming van leden van de redactie en de werkgroepen

Medio 2007:

plenaire voorbereidende besprekingen met redactie- en werkgroepleden
werving van supervisors en voorbereiding van consultaties

Najaar 2007:

aanvang van werkzaamheden van redactie en werkgroepen

Voorjaar 2008:

aanvang van werkzaamheden van supervisors en (desgewenst) klankbordgroepen
aanvang van consultaties

2009/2010:

presentatie van een voorontwerp aan diverse gremia, organisaties, personen

2010 (uiterlijk):

aanvang van werkzaamheden van werkgroepen voor tekst- en muziekredactie, muzieknotatie, begeleidingsmateriaal, zettingen etcetera

Najaar 2011:

voltooiing van een definitief ontwerp en begin van de eindcorrectie

Voorjaar 2012 (bijvoorbeeld op Zondag Cantate):

aanbieding van het nieuwe liedboek ter beproeving in de kerken

A-3. Financiën

Bij het beraad over de financiële aspecten van het uitgeven van een nieuw liedboek is als uitgangspunt gekozen, dat alle kosten die samenhangen met de redactionele werkzaamheden om te komen tot een definitieve keuze betreffende de inhoud van het liedboek, door de ISK worden gedragen.

De voorbereidende werkzaamheden van meer technische aard, die daarop volgen, worden bekostigd door de uitgever, c.q. meerdere uitgevers die daartoe samenwerken.

Voor de financiering van het project heeft de ISK een fonds beschikbaar ten bedrage van € 600.000. Wil dit fonds toereikend zijn om alle redactionele voorbereidingskosten te betalen, dan zijn twee elementen van groot belang: ten eerste de factor tijd en in de tweede plaats de royaltyafspraken die met componisten en dichters worden gemaakt.

Volgens voorlopige ramingen belopen de redactiekosten circa € 90.000 per jaar. Deze kosten zullen in hoofdzaak bestaan uit vergaderkosten van de redactiecommissie en de werkgroepen (waarbij door toepassing van moderne communicatietechnieken belangrijk op deze kosten kan worden bespaard) en de kosten van een op parttimebasis aan te stellen coördinator en daarmee samenhangende secretariaatskosten.

Het aanhouden van een strak tijdschema is uit financieel oogpunt van groot belang en vooralsnog is de gedachte dat de voorbereidingstijd een periode van circa vijf jaar niet zal mogen overschrijden.

Ten aanzien van het royaltyaspect stelt de ISK zich voor zodanige afspraken te maken, dat dichters en componisten geen eenmalige vergoeding vooraf ontvangen, maar jaarlijks achteraf royalty's zullen genieten waarvan de hoogte afhankelijk is van gerealiseerde verkopen. Op grond van ervaringen in het verleden stelt de ISK zich voor zodanige afspraken met uitgevers te kunnen maken, dat de van hen te ontvangen royalty's de aan componisten en dichters te betalen royalty's enigermate overtreffen, waardoor na het gereedkomen van het nieuwe liedboek enige financiële ruimte ontstaat om ook in de verdere toekomst de ontwikkelingen op hymnologisch gebied te kunnen blijven ondersteunen.

Gelet op de thans beschikbare fondsen en rekening houdend met voorgaande uitgangspunten, zal nog circa € 150.000 beschikbaar zijn voor bijkomende kosten. Hierbij kan gedacht worden aan incidentele opdrachten aan dichters en componisten, het inwinnen van adviezen, en dergelijke. Mogelijk is nog rekening te houden met subsidiëring van een proefbundel, zij het dat ervaringen met de bundel *Tussentijds* hebben geleerd, dat voor een dergelijke uitgave een commerciële prijsstelling mogelijk is en subsidiëring achterwege zou kunnen blijven.

DEEL B: INFORMATIE

B-1. Een zingende kerk

“En inderdaad, wij weten uit ervaring, dat het zingen grote kracht en macht heeft om het hart der mensen te ontroeren en in gloed te ontsteken om God met een nog onstuimiger en vuriger ijver aan te roepen en te loven.”

“Welnu, onder de andere dingen, die geschikt zijn om de mens te ontspannen en hen grote vreugde te schenken, is de muziek óf het eerste óf de voornaamste, en wij moeten haar in waarde houden als een daartoe bestemde gave Gods.”

(Johannes Calvijn, geciteerd bij Hasper: ‘Calvijns beginsel voor de zang in de eredienst’, deel I, blz. 14 en 401)

“Zingt de Heer een nieuw lied, zingt de Heer, gij ganse aarde”, want God heeft ons hart vrolijk gemaakt door zijn lieve Zoon, die Hij voor ons gegeven heeft tot verlossing van zonde, dood en duivel. Wie dit met ernst gelooft, die kan het niet laten: hij moet vrolijk en lustig ervan zingen en spreken, opdat anderen het ook horen en naderbij komen... Daarom doen de drukkers er zeer wel aan, dat zij vlijtig goede liederen drukken...”

(Martin Luther in zijn voorwoord tot het Gezangboek van Valentin Babst van 1545)

Een kerk die zingt, leeft. Zingen is een kernfunctie van de kerk.

Het loflied om onze schepper en verlosser is sinds vanouds aan ons doorgegeven. God zelf legt het ons in de mond en wekt het steeds opnieuw tot leven en blijdschap in onze harten.

Het zingen hoort zo vanzelfsprekend bij de bijbelse getuigen dat er in de bijbel maar heel zelden gereflecteerd wordt over het zingen zelf. Zingen is een menselijk gegeven, net als ademen en spreken. Zingen hoort bij ons geschapen zijn. Een kerk zonder lied is ondenkbaar, en de liederen zijn gebed, zijn loflied en klaagzang, vertellen, verkondigen, smeken en prijzen de Naam van God. Mozes, Mirjam, Hanna, David, Maria, Simeon, Paulus en Silas – hun liederen en nog veel meer liederen zijn overgeleverd in de heilige schrift. De Allerhoogste zetelt op de lofzangen van Israël (Psalm 22,4).

Jezus heeft gezongen, samen met de leerlingen (Matteüs 26,30). Een uitdrukkelijk ecclesiologische opmerking over het zingen vinden wij in Efeziërs 5,19v: het zingen van psalmen, hymnen en geestelijke liederen wordt hier in één adem met de dankbaarheid genoemd. Paulus ziet het zingen als constitutief voor de gemeente.

In velerlei vormen stemt zij in met de lofzang van Israël (Psalm 104) en met het zuchten van de hele schepping (Romeinen 8,18vv).

Het boek Openbaring is vol van de klanken van lofzangen en jubelliedereren om de troon van God. Die hemelse lofprijzing komt de mens tegemoet en zoekt gemeenschap in het lied. Samen met engelen en aartsengelen zingt de gemeente de lof van Gods heerlijkheid.

De lofzang van de kerk is klinkende gestalte van de hoop, verkondiging van de goedheid van God, uitdrukking van haar vrijheid. Zingenderwijze deelt de gemeente van Jezus Christus in

de verkondiging en antwoordt op het Woord van God.

Zij doet dat in de woorden en op de wijzen van wie haar zijn voorgegaan in het geloof, zelf steeds naar nieuwe woorden, nieuw vormen en klanken zoekende.

Voor de eredienst verwacht de kerk in de traditie verdieping, in de oecumene verbreding en in de eigen tijd vernieuwing te vinden.

(Uit het voorwoord bij de liturgiekatern van de Gereformeerde Kerken in Nederland, 1981)

Sinds 1973, het jaar waarin het *Liedboek voor de kerken* aan de gemeenten werd aangeboden, is de wereld sterk veranderd: internet is zich volop gaan ontwikkelen; de koude oorlog is verleden tijd; de positie van vrouwen in kerk en maatschappij is sterk veranderd; de medische kennis heeft zich verveelvoudigd; de afstanden tussen landen en werelddelen zijn kleiner geworden.

Mensen staan anders in de wereld, anders in het geloof. De gemeenten zijn gaan veranderen. Binnen deze nieuwe context zijn veel nieuwe liederen ontstaan. Zij worden door een groot aantal gemeenten gezongen en als verrijkend ervaren.

Nu, bijna 35 jaar na het verschijnen van het *Liedboek voor de kerken*, is de tijd rijp om een nieuw liedboek samen te stellen. Dat liedboek zal – geheel naar de traditie van onze kerken – een verzameling van liederen bevatten waarvan gebleken is dat zij tot de mooiste en dierbaarste liederen van vroegere generaties behoren. Tevens zullen daarin de beste liederen uit de afgelopen jaren verzameld zijn waarvan te verwachten is dat het ook goed en duurzaam voor de komende generatie zal zijn.

Zo zingt de kerk van haar Heer, hopende ‘dat anderen het ook horen en naderbij komen’.

B-2. Ontwikkelingen na 1973

In 1973 werd het *Liedboek voor de kerken* aangeboden voor gebruik in de Nederlandse Hervormde Kerk, De Gereformeerde Kerken in Nederland, de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, de Algemene Doopsgezinde Sociëteit en de Remonstrantse Broederschap. In 1974 trad de Nederlandse Protestantenvbond, later Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB, ook toe tot de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied (ISK). Het *Liedboek* raakte spoedig ingeburgerd en de betekenis bleek groot te zijn. De substantiële bijdrage van eigentijdse dichters en componisten werd en wordt door veel leden van de kerken gewaardeerd. De uitgave wordt in hymnologisch en musicologisch opzicht in het buitenland tot heden voorbeeldig genoemd.

Het *Liedboek* is van grote invloed geweest op de liturgievernieuwing in de kerken.

Vermeld moet worden dat het *Liedboek* niet de zangbundel werd van alle gemeenten van de deelnemende kerken. In het bijzonder de Gereformeerde Bond bleef oude bundels gebruiken. In de loop van de jaren kwam er meer en meer behoefte om, naast liederen uit het *Liedboek*, ook andere en andersoortige liederen in kerkdiensten te zingen. Enkele motieven:

- Na verschijning van het *Liedboek* is de productie van nieuwe liederen niet tot stilstand gekomen. Nieuwe liederen moeten in de praktijk getoetst worden. Alleen zo kan de waarde en betekenis van een lied ontdekt worden.
- De veranderde liturgische praktijk, zoals een bewuste omgang met het liturgisch jaar en het gebruik van een leesrooster, leert dat voor bepaalde perioden van het jaar in het *Liedboek* onvoldoende liederen beschikbaar zijn en voor andere perioden en gelegenheden de liederen in het *Liedboek* eenzijdig van aard zijn. Dat het *Liedboek* slechts één vorm van gemeentezang kent, namelijk het strofisch lied, wordt door velen als te beperkt gezien. Andere vormen van liturgische zang worden als een verrijking van de liturgie ervaren.
- Uit de ervaring met het *Liedboek* bleek ook waarin het tekort schoot. Kernpunten van kritiek op het *Liedboek* waren en zijn: te weinig liederen voor kinderen en jongeren, te veel mannelijk taalgebruik, ontbreken van de hedendaagse werkelijkheid en sociaal engagement. Door dit tekort, dat vaak sterker werd ervaren dan het tegoe – bedoeld wordt de rijkdom van de hymnologische traditie die door het *Liedboek* binnen handbereik van de zingende gemeente is gekomen – verschenen bundels om in het genoemde gemis te voorzien. Het gaat dan vaak om liedbundels voor bepaalde doelgroepen met een eigen theologie, spiritualiteit, taalgebruik en muzikale vormgeving.

B-3. Het kerklied in een pluriforme kerk

Spectrum van stromingen

De kerken, met name die nu samen de Protestantse Kerk in Nederland vormen, hebben een steeds pluriformer karakter gekregen. Als het kerklied een spiegel is van het geloof van mensen, dan zal duidelijk zijn dat deze pluriformiteit ook in het kerklied tot uitdrukking komt.

Men kan binnen de Protestantse Kerk in Nederland twee hoofdstromingen herkennen (zie ook de beschrijvingen in het handboek *De weg van de liturgie*): oecumenisch-protestant en klassiek-gereformeerd. Daarnaast herkennen we, ook binnen deze kerk, twee minder officiële, maar wel duidelijke aanwezige stromingen: de basisbeweging en de evangelische beweging.

Deze vier stromingen zijn niet strikt te scheiden, maar wel te onderscheiden. Het is ook onmogelijk kerken, gemeenten of personen exclusief in één van de vier te plaatsen. Er zijn allerlei verbindingen en overlappingsen.

Plaatsing van de vier stromingen in een spectrum levert het volgende beeld op:

<i>basisbeweging</i>	<i>oecumenisch-protestant</i>	<i>klassiek-gereformeerd</i>	<i>evangelisch</i>
<i>uit welke bundels wordt o.a. gezongen?</i>			
Liturgische Gezangen Land van Belofte uitg. Leerhuis & Liturgie	Liedboek Zingend Geloven Tussentijds Gezangen voor Liturgie	Liedboek Bundel André Troost N.H.bundel 1938	Opwekkingsbundel Youth for Christ-bundel Evangelische Liedbundel

De weergave van dit spectrum suggereert een (polariserend) 'links-rechts-model' met geen of nauwelijks overeenkomsten tussen de twee 'uitersten': de basisbeweging en de evangelische beweging. Als het terrein van liturgie en kerkmuziek als geheel wordt beschouwd, dan zijn er zeker wel overeenkomsten, zoals ambtsvisie, eisen aan gebruik van liturgische ruimten, voorkeur voor de piano als begeleidingsinstrument, functie en positie van de zangleider, accent op beleving. Voor een adequate weergave van de stromingen zou men eerder aan een cirkelspectrum moeten denken, met raaklijnen tussen de basisbeweging en de evangelische beweging.

De vertegenwoordigers in de ISK van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, de Remonstrantse Broederschap en de Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB hebben verklaard dat zij hun kerkgenootschappen ook in dit spectrum herkennen.

De pluriformiteit is uitgangspunt en uitdaging. In een nieuw liedboek zullen verschillende stromingen herkenbaar vertegenwoordigd moeten zijn.

Kerklied en pluriformiteit

Om recht te doen aan de pluriformiteit van de kerk en het kerklied en tegelijkertijd deze te behoeden voor vrijblijvendheid is het nodig een gemeenschappelijk 'midden' aan te duiden, dat kan dienen als uitgangspunt en ijkpunt voor de keuzen die worden gedaan. Hoewel een toekomstig liedboek voor diverse 'leefkringen' bestemd zal zijn, moet het lied van de gemeente primair beschikken over kwaliteiten die het voor gebruik in de eredienst geschikt maken. Wanneer de eredienst het hart van het kerklied is, zal het bij de aanduiding van een gemeenschappelijk 'midden' dus gaan om de omschrijving van wat een lied - ongeacht de culturele stroming die het voortbracht - tot kerklied maakt.

B-4. Contacten met andere kerken

De oecumene in Nederland is het verst voortgeschreden op het terrein van de kerkmuziek. Er is geen nieuw liedboek denkbaar dat in die vergaande integratie geen stimulerende rol zou spelen.

De ISK heeft met vertegenwoordigers van een aantal kerken in 2002 informatieve gesprekken gevoerd; enerzijds de katholieke kerken en anderzijds de zg. gereformeerde oecumene.

De inhoud van deze gesprekken kende twee aandachtspunten:

- wat is de stand van zaken op het gebied van het kerklied in de betreffende kerk;
- welke mogelijkheden van coöperatie c.q. afstemming doen zich voor of zouden gestimuleerd kunnen worden.

De kerken die op dit moment participeren in het *Liedboek voor de kerken* zullen ook in de komende jaren blijven samenwerken.

In hoeverre er meer kerken als volledig participant gaan deelnemen is nog onduidelijk. Dat is een beslissing van de verschillende synodes c.q. kerkbesturen.

Uit de informele informatieve gesprekken die de ISK met vertegenwoordigers van bovengenoemde kerkgenootschappen heeft gevoerd, kunnen wel enkele voorlopige conclusies worden getrokken:

1. Een volledig interkerkelijk liedboek als opvolger van het huidige *Liedboek* behoort vooralsnog niet tot de mogelijkheden. Wel is in de gesprekken met de vertegenwoordigers van de Rooms-Katholieke Kerk en de Oud-Katholieke Kerk duidelijk de wens uitgesproken dat een toekomstig liedboek een sterk oecumenisch gehalte zal moeten krijgen, vanwege de grote gemeenschappelijkheid in het liedgoed van deze kerken en de kerken die thans in het *Liedboek* participeren. Ook is de wens uitgesproken dat de verschillende kerken meer dezelfde tekst- en melodieversies van liederen gebruiken. Voor het ontwerpen van een oecumenische lijst van liederen kan de praktijk in Duitsland en Zwitserland tot voorbeeld dienen. Overleg met vertegenwoordigers van de RKK en de OKK in redactie en/of werkgroepen is dan ook wenselijk voor zover er nog sprake zal zijn van een oecumenische ontwikkeling.
2. Participatie van kerken uit de zg. gereformeerde oecumene in een toekomstig liedboek wordt door die kerken niet gevraagd. Naar de mening van de ISK is dat ook niet vanzelfsprekend en wellicht niet wenselijk, vanwege de duidelijke afwijzing van veel liederen uit het *Liedboek* in die kerken. In hoeverre waarneming in een toekomstig redactioneel proces wenselijk en mogelijk is, en onder welke voorwaarden, zal verder besproken moeten worden. In de gesprekken met vertegenwoordigers van deze kerken is wel de wens uitgesproken om elkaar te blijven informeren over de hymnologische ontwikkeling in de verschillende kerken.
3. De Verenigde Protestantse Kerk in België heeft enige jaren geleden verzocht om participatie. In hoeverre dat verzoek nog gestand blijft, moet door de officiële organen van de VPKB worden beantwoord. Vanwege de kleine omvang van het Vlaamse deel van de VPKB is participatie van die zijde wellicht noodzakelijk. Men is niet in staat om een eigen liedboek samen te stellen. Of aan participatie vanuit de VPKB voorwaarden worden gesteld is niet uitgesproken. Het informatieve gesprek tussen ISK en de vertegenwoordiging van de VPKB was zeer constructief.

B-5. Ontwikkelingen in het buitenland

De ontwikkelingen in Nederland op het gebied van het kerklied staan evenmin los van wat in andere landen gebeurt. Om van die ontwikkelingen op de hoogte te blijven worden namens de ISK internationale contacten onderhouden. Zo wordt jaarlijks door enkelen namens de ISK deelgenomen aan het 'Interdisziplinäres Ökumenisches Seminar zum Kirchenlied' in Kloster Kirchberg te Sulz/Neckar (Duitsland). Deze ontmoetingen tussen hymnologen, theologen, kerkmusici en andere wetenschappers zijn van groot belang en hebben ook tot resultaat gehad dat recente liederen uit Nederland in het Duits zijn vertaald en Duitse liederen in het Nederlands. In de latere uitgaven van de serie *Zingend Geloven* (vanaf deel 5) vindt men daarvan voorbeelden.

Tevens is de ISK lid van de 'European Conference for Protestant Church Music'. De ECPCM houdt jaarlijks een conferentie, het ene jaar een thematische bijeenkomst te Straatsburg, het andere jaar in een van de deelnemende landen, waar de liturgische en kerkmuzikale situatie van dat land centraal staat (zoals in september 2004 te Utrecht). Kerkmuzikale organisaties en personen kunnen lid zijn van de ECPCM. Inmiddels zijn 43 organisaties uit 19 landen aangesloten.

De ISK is ook lid van de Internationale Arbeitsgemeinschaft für Hymnologie (IAH). Christenen over landsgrenzen heen voelen zich één in het gezamenlijk zingen. Veel liederen kunnen 'meertalig' gezongen worden: liederen uit andere talen zijn in het Nederlands vertaald en een aantal twintigste- eeuwse Nederlandse liederen uit het *Liedboek voor de kerken* hebben in vertalingen hun weg in andere landen gevonden, zelfs tot in Japan! De IAH heeft een verzameling meertalige liederen laten verschijnen in de bundel *Unisono* (1997).

De ontmoetingen met anderen, zowel in ons land als in het buitenland, en de uitwisseling van gedachten, ervaringen en nieuwe liederen zijn van groot belang voor de ontwikkeling van het kerklied in ons land. Nog steeds wordt in het buitenland met veel respect gesproken over het *Liedboek*, en wordt dit boek als een 'voorbeeldbundel' gezien, waarin het lied van de kerk van alle eeuwen en alle plaatsen is vertegenwoordigd.

In het buitenland zijn in de laatste vijftien jaar enkele belangrijke nieuwe kerkelijke liedbundels verschenen, o.a. *Evangelisches Gesangbuch* (Duitsland, 1993); *Evangelisch-Reformiertes Gesangbuch* (Zwitserland 1998) en *Church Hymnary* (Schotland 2005). Vergelijking van deze uitgaven met hun voorgangers laat duidelijk zien in welke mate de liedcultuur in een halve eeuw is veranderd. Het profiel van deze nieuwe liedbundels wordt aangegeven in het volgende citaat, dat de afsluitende zin is van het hoofdstuk 'Liederkunde' in het *Evangelische Gesangbuch*:

"Das *Evangelische Gesangbuch* bietet die Vielfalt der traditionellen und zeitgenössischen Lieder, die Weite der Ökumene und die Breite der Zielgruppen in einer Fülle von anregenden alten und neuen Singformen (Liedsatz, Kanon, Singspruch, liturgische Gesang, Refrain- und Erzähl lied)."

Een aspect dat zeker genoemd moet worden is dat in bovengenoemde liedbundels een aantal liederen meerstemmig is opgenomen. Bij veel gezangen is een vocale zetting zo 'klassiek' geworden, dat deze in de standaarduitgave een plaats verdient.

Twee recentere Duitse liedbundels zijn in de standaarduitgave zelfs geheel meerstemmig: het *Gesangbuch der Evangelisch-methodistischen Kirche* (2003) en het *Mennonitisches Gesangbuch* (2004).

Ervaringen op het gebied van het redactieproces in andere landen kunnen ons goede diensten bewijzen.